

Wolven in Vlaanderen

Kathleen Vanhuyse
Kenniscentrum HVV

Wat is Hubertus Vereniging Vlaanderen (HVV)?

- HVV
 - De enige belangenvereniging voor de jacht in Vlaanderen – jacht in Vlaanderen promoten en ondersteunen
 - De officiële gesprekspartner van de Vlaamse Overheid
 - Vertegenwoordigd in het wolvenplatform
 - 7.400 leden (jagers)
 - 10 professionele medewerkers
- Kenniscentrum taakstelling:
 - Ondersteuning 181 aangesloten WBE's (faunabeheerplannen, jachtplannen, ...)
 - Wetenschappelijke ondersteuning
 - Voorbereiden beleidswerk
 - Informatie verstrekken aan leden

Inhoud

1. Biologie van de wolf
2. Wolven in Vlaanderen
3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

1. Biologie van de Wolf

Typisch voor
wolf over lange
afstanden

110 – 150 cm

7 – 10 cm

8 – 11 cm

Dik behaarde,
afhangende
staart met
vaak een
donkere punt,
30 tot 50 cm

Rechte ruglijn. Van kop tot romp
meet een wolf 1 à 1,5 meter met een
schoufhoogte van 65 tot 80 cm

Korte driehoekige
en rechtopstaande
oren die ver uit
elkaar staan, wollig
aan de binnenkant

Wit rond
de bek

Beige tot
rossig bruine
vacht en een
grijze rug

Grote, lange
poten met
lange nagels

In de
wolverkeutels
zitten haar en
stukjes bot

1. Biologie van de wolf

Habitat en territorium

- Habitat: grote flexibiliteit
 - ‘Wildernis’ versus cultuurlandschap
 - Gebergte versus laagland
 - Militaire domeinen
- Territorium gemiddeld tussen 150 en 350 km² in Centraal-Europa
- Grenzen territorium worden gemarkeerd en verdedigd – bufferzone
- Kerngebied (ca 50 % territorium): nestsite + rendez-vous sites + voornaamste jachtgebieden

1. Biologie van de wolf

Habitatgebruik van wolven - % bos in streken waar de wolf voorkomt

1. Biologie van de wolf

Voedsel

- Carnivoor –meer occasioneel ook fruit en ander plantaardig voedsel
- Gemiddeld 2 à 5 kg vlees per dag
- Voornamelijk wilde hoefdieren (ree, hert, everzwijn, moeflon, ...)
- Ook: kleinere prooien (haas, konijn, knaagdieren, ...), vee/huisdieren, aas
- Flexibel dieet – opportunistische soort
- Individuele jacht versus jacht in roedel

1. Biologie van de wolf

Voedsel

Jacht:

- Prooien benaderen en achtervolgen
- Prooi wordt geïsoleerd en gebeten (flanken, buik, achterste)
- Prooi wordt gedood met een krachtige beet in de keel of nek

[Filmpje jacht door wolven](#)

1. Biologie van de wolf

Voedsel

Vlaanderen:

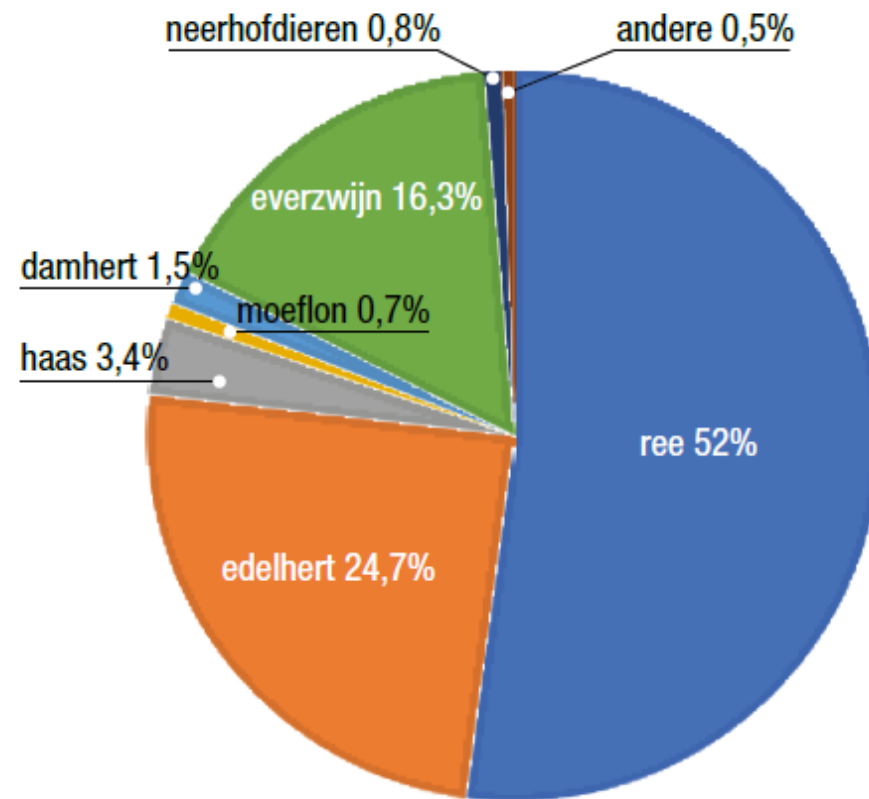
- Onderzoek INBO 49 uitwerpselen
- Microscopische analyse haren

% uitwerpselen waarin aanwezig (© INBO):

- Hertachtigen (vnl. ree): ca. 85 %
- Everzwijn: ca. 20 %
- Haas en konijn: ca. 10 %
- Gedomesticeerd (vnl. schaap): ca. 10 %
- Knaagdieren en vogels: ca. 8 %

Duitsland en Polen:

- Hogere % everzwijnen
- Lagere % gedomesticeerd
- Lagere % haas en konijn

Dieet Wolven Lausitz (Duitsland)

Het dieet van wolven in het Duitse Lausitz (op basis van analyse van 2.000 keutels). Bron: Senckenberg Museum für Naturkunde, Görlitz

1. Biologie van de wolf

Voortplanting

- Paarperiode: februari/maart
- Dracht ca. 62 dagen
- Geboorte rond eind april/begin mei
- Gemiddeld 4 à 6 welpen
- Wijfjes reproduceren meestal vanaf driejarige leeftijd, mannetjes vanaf twee- tot driejarige leeftijd
- In roedel: meestal enkel dominante paar (ouderpaar) reproduceert

1. Biologie van de wolf

Voortplanting

- Nest
 - Door wolf gegraven burcht
 - Dassen- of vossenburcht
 - Onder dense vegetatie, wortels, gevallen bomen, ...
 - Verschillende nesten mogelijk
- Welpen
 - komen buiten na 3 à 5 weken
 - gezoogd tot 6 à 8 weken, daarna gevoed met opgebraakt vlees
 - In herfst (ca. 5 maand) mee op jacht

Rendezvous site of the Spremberg pack (Saxony/Germany) 2012

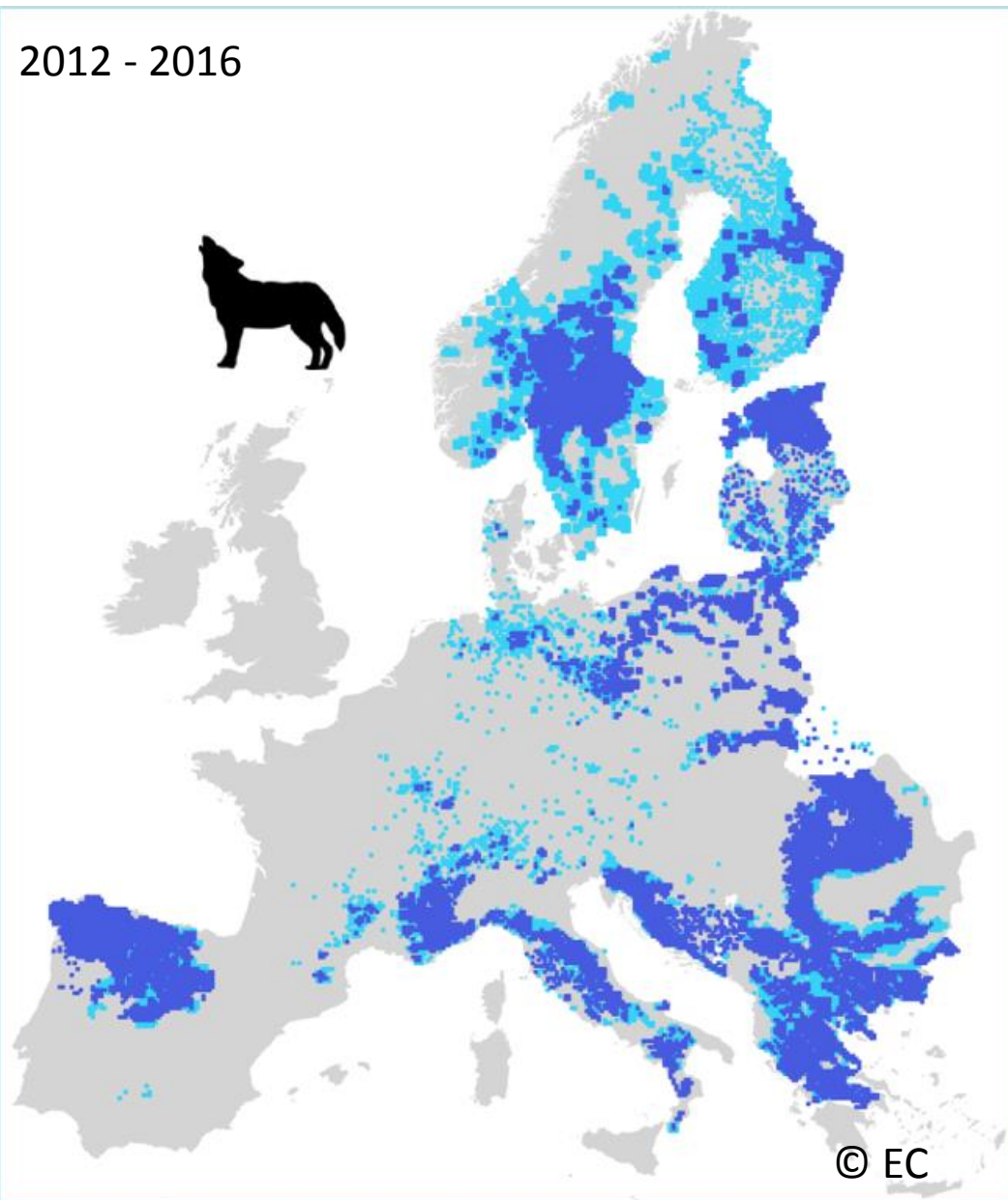

2012-06-22 6:36:30 PM M 7/10

2012-06-22 6:38:54 PM M 9/10

22°C

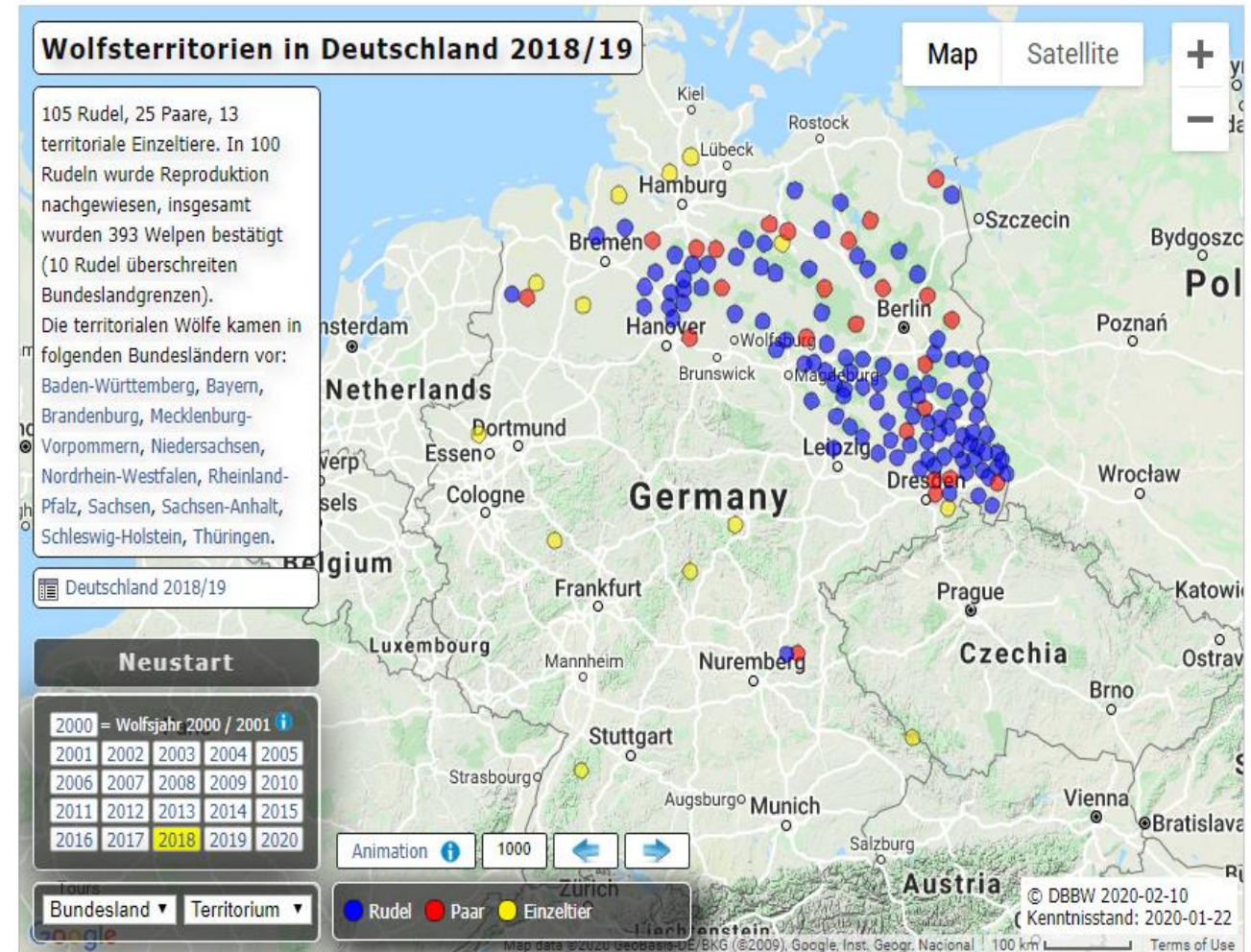
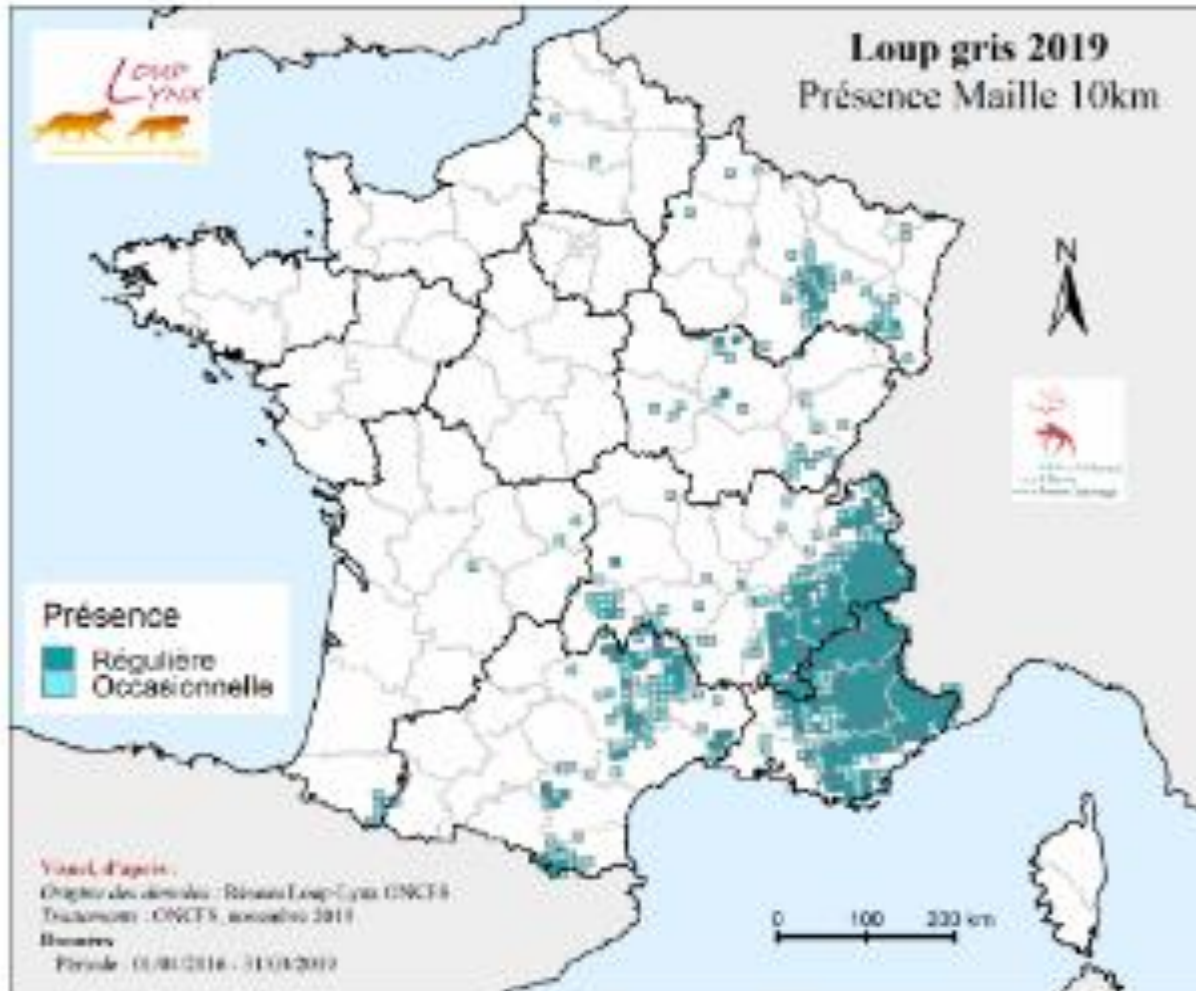
1. Biologie van de wolf

Huidige verspreidingsgebied

- Tot 1990 wolf in Centraal en West-Europa teruggedrongen tot 2 relictpopulaties: Apenijnen en Noord-Spanje + aanwezig in Oost-Europa
- 2012-2016: naar schatting 14.500 – 17.200 wolven in EU
- Alle populaties met gekende trend stabiel of stijgend
- Sindsdien nog verdere uitbreiding areaal

1. Biologie van de wolf

1. Biologie van de wolf

Verspreiding

- Dispersie: wolven verlaten geboorteroedel meestal tussen 11 en 24 maand (maar kan ook vroeger of later)
 - Voortplanting
 - Voedselconcurrentie
 - Sociale rang
- Kan over lange afstanden zwerven en gebieden bezetten ver weg van de geboorteroedel → snelle kolonisatie mogelijk

Excmamples for long distance dispersal of wolves in Europe

streight line (travel) dispersal distances

Petter Wabakken et al. (2007): **1 100 (10 000) km**
Multistage long-range natal dispersal by a global
positioning system-collared Skandinavian wolf.
J. Wildlf. Managem.

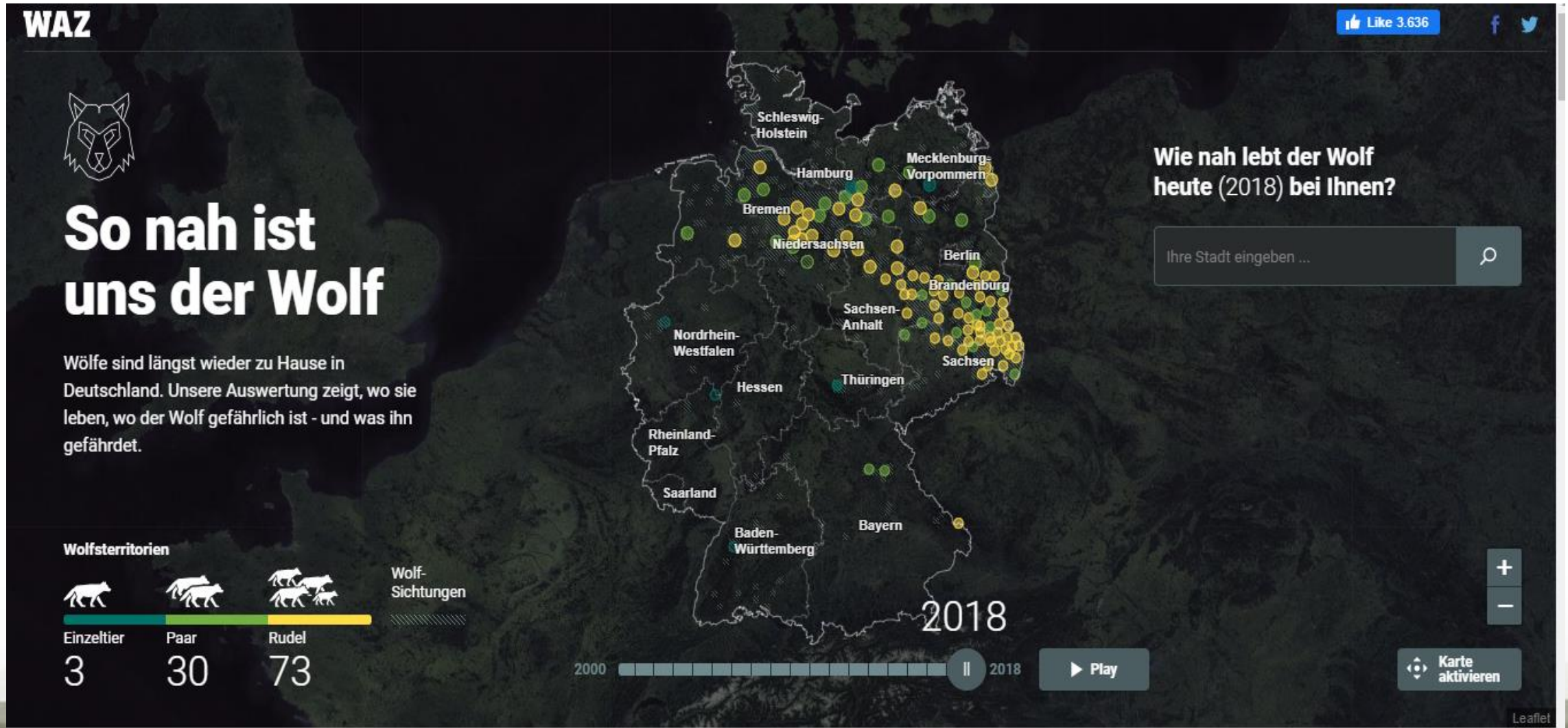
Reinhardt & Kluth (2016): **800 (1 550) km**
Abwanderungs- und Raumnutzungs-
verhalten von Wölfen in Deutschland.
Natur und Landschaft.

Wesley Andersen et al. (2015): **730 km**
Long-distance dispersal of a wolf
in North-Western Europe.
Mamm. Reserach.

Nina Razen et al. (2015): **233 (1 173) km**
Long-distance dispersal connects Dinaric-
Balkan and Alpine grey wolf populations.
Eur. J. Wildl. Res.

Paolo Ciucci et al. (2009): **240 (1 000) km**
Long distance dispersal of a rescued wolf
from the Northern Appenines to the Alps.
J. Wildlf. Managem.

1. Biologie van de wolf

1. Biologie van de wolf

Juridisch statuut

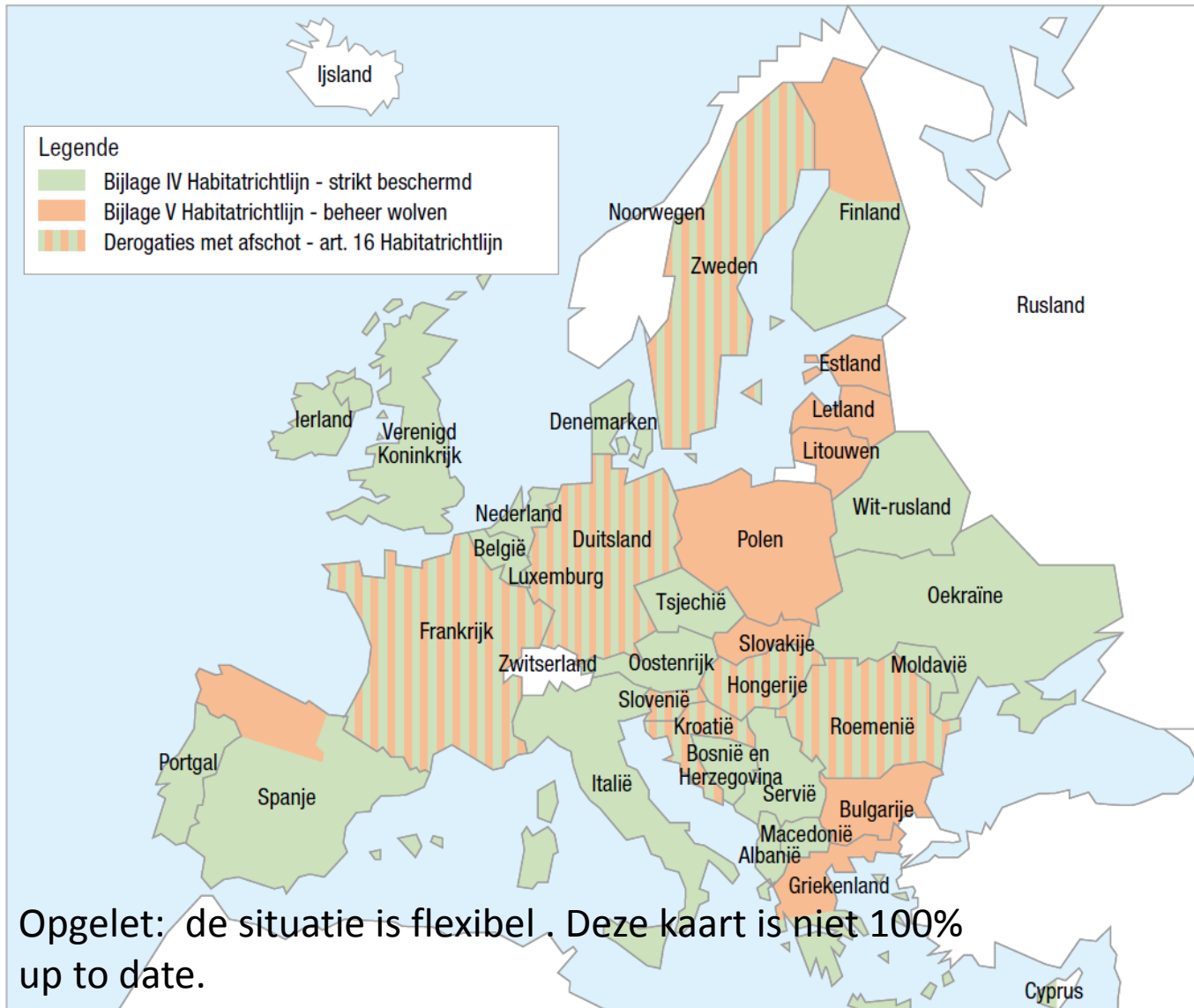
Wolf = beschermde soort (Bern-conventie, Habitatrichtlijn)

- strikt beschermd in aantal gebieden
- Beheer van wolven mogelijk in andere gebieden – moet verenigbaar met GSVI

Mogelijkheid derogaties:

Vb. schade aan veehouderij tegengaan indien geen andere bevredigende oplossing

Vlaanderen: strikt beschermd via het Soortenbesluit

Opgelet: de situatie is flexibel. Deze kaart is niet 100% up to date.

2. Wolven in Vlaanderen

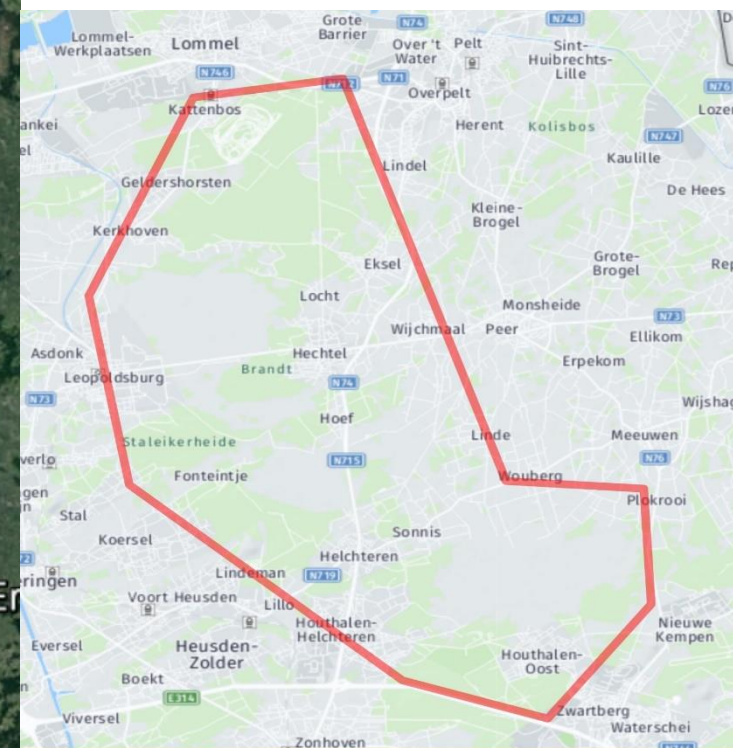
- Januari 2018: wolvin op Vlaams grondgebied – GW680f ‘Naya’
 - GPS-zender – onderzoek TU Dresden
 - Roedel uit Mecklenburg-Vorpommeren (Lübtheener heide)
 - Verliet roedel oktober 2017 (ca. 1,5 jaar oud)
 - Vestigt zich omgeving militair domein van Houthalen-Helchteren en Leopoldsburg
- 11 maart 2018: wolf doodgereden in Opoeteren – GW913m ‘Roger’
 - Jonge wolf (ca. 10 maand)
 - Geboorteroedel: Barnstorf-roedel (ZW van Bremen) op basis van DNA
 - DNA ook op schapen in Zuid-Limburg (3 locaties) begin maart 2018
- Augustus 2018: wolf in territorium Naya – GW979m ‘August’
 - Traject te traceren doorheen Nederland en Duitsland dmv. DNA-analyses op doodgebeten schapen
 - Vormt paar met wolvin Naya

2. Wolven in Vlaanderen

Links: Traject (1100 km) - data obv. GPS
Onder: territorium Naya (95 %)

2. Wolven in Vlaanderen

Blauw: locaties traject Roger obv.

DNA

Geel: locaties traject August obv.

DNA

2. Wolven in Vlaanderen

1. Wolven in Vlaanderen

2. Wolven in Vlaanderen

- Observaties jagers
 - Regelmatig zichtwaarnemingen van wolven tijdens de aanzit
 - August vangt muizen op aankorrelplaats
 - Wild schuwer – wordt minder gezien als de wolf in de buurt is
- Waarnemingen (zichtwaarnemingen, camerabeelden, ...) doorgegeven aan ANB ikv. lokale samenwerking en lokaal overleg

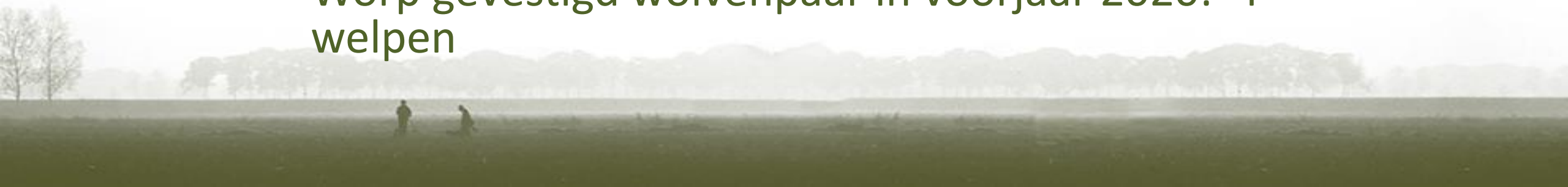
2. Wolven in Vlaanderen

- Voorjaar 2019: camerabeelden en gedrag wijzen erop dat Naya drachtig is
- Laatste camerabeelden 10 mei – worp naar verwachting rond half mei
- In loop van juni: gedrag van August wijkt af van verwacht bij jongen
- Verdwijning Naya
 - Gerechtelijk onderzoek loopt
 - Veel geruchten in de media – feit of fictie?
- Sporen en waarnemingen van extra wolf in voorjaar 2019?

2. Wolven in Vlaanderen

- August blijft in territorium
- Eind december 2019: aanvallen schapen en wolvensporen → DNA nieuwe wolvin 'Noëlla'
 - Geboorteroedel omgeving Dreesden
 - DNA op doodgebeten schaap in Wilhelmshaven rond half november
 - DNA op doodgebeten schapen 18 en 19 december in Venhorst en Boekel
- Nieuwe wolvin (GW1479 'Noëlla') in territorium August → gevestigd paar
- Worp gevestigd wolvenpaar in voorjaar 2020: 4 welpen

2. Wolven in Vlaanderen

- Andere zwervende/ doortrekkende wolven bevestigd:
 - GW1625m: wolf van alpiene populatie, slechts kort aanwezig in Vlaanderen daarna terug in Nederland
 - GW1608m: wolf waargenomen in Herentals en Wiekevorst. Eerder ook al waargenomen in Gelderland, later schadegeval in GH Luxemburg. Afkomstig van roeder ten noorden van Hannover (Niedersachsen)
 - GW1554m 'Billy': enkele schadegevallen rond Duffel, Berlaar. Veroorzaakte eerder ook schade in Gelderland. Afkomstig van roedel bij Meppen (Niedersachsen)
- Loopspoor in Oudsbergen van wolf/wolvin – geen DNA-materiaal of andere confirmatie. Nog aanwezig?

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

- Ecologische dimensie
 - Rol in het ecosysteem
 - Invloed op andere soorten
- Socio-economische dimensie
 - Gevaar voor de mens?
 - Schade

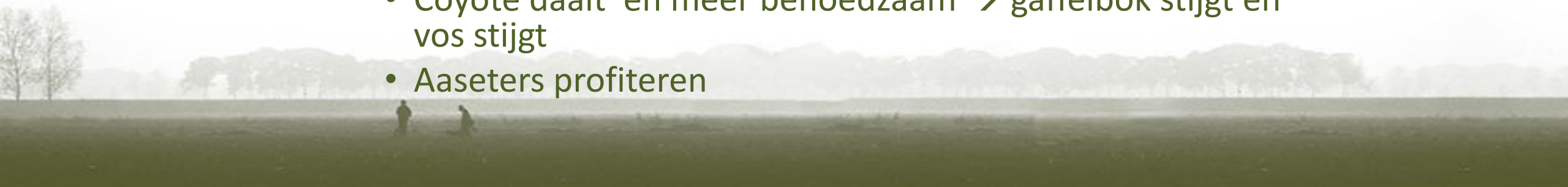
3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Wolven en hun rol in het ecosysteem

Wolf is toppredator

Yellowstone National Park (USA)

- Herintroductie wolf verregaande ecologische impact
 - Wapiti's dalen en meer behoedzaam → begrazingsdruk daalt → bebossing valleien → bever stijgt → watergebonden biodiversiteit positief
 - Coyote daalt en meer behoedzaam → gaffelbok stijgt en vos stijgt
 - Aaseters profiteren

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Wolven en hun rol in het ecosysteem

Vlaanderen is geen Yellowstone ...

- Wildernis versus dichtbebouwd cultuurlandschap
- Landschap sterk gewijzigd sinds periode dat wolven hier waren (begin 19de eeuw)
- Ruimte voor spontane ecologische processen beperkt
- Kan de wolf zijn ecologische rol vervullen? Op welke manier? Onbekend – opvolging nodig

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Wolven en hun invloed op andere soorten

Groot aandeel dieet bestaat uit wilde hoefdieren
Exacte impact nog onduidelijk

Eerste ervaringen en onderzoeksresultaten suggereren dat wolf invloed kan hebben op:

- Gedrag
- Conditie
- Aantallen

Maar sterk context-afhankelijk: oa. habitat, diersoort, weersomstandigheden, staat wolvenpopulatie, ...

Tijdelijke effecten of permanent?

Andere soorten dan wilde hoefdieren?

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Wolven en hun invloed op andere soorten

Kan de wolf de Vlaamse everzwijnenpopulatie onder controle houden?

Nee

- Everzwijn onderdeel dieet wolf
- Ook in landen waar wolvenroedels zijn:
 - Populatie everzwijnen stijgt, ondanks wolf én jacht
 - Jacht grotere doodsoorzaak bij everzwijnen dan de wolf

Omgevingsomstandigheden zeer gunstig voor everzwijn → grote aangroei

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Zijn wolven gevaarlijk voor de mens?

Normaal niet

- Schuw, vermijden contact met mensen
- Aanvallen op mensen **zeer zeldzaam** in West-Europa bij recente herkolonisatie

Aanvallen meestal associatie met

- Hondsdolheid (verleden!)
- Extreme omstandigheden vb. uitzonderlijk laag prooiaanbod
- Provocatie
- Gewenning (probleemwolven)
- Hybridisatie

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Zijn wolven gevaarlijk voor de mens?

Gewenning van wolven aan mensen voorkomen!!

➔ Protocol probleemwolven (*in opmaak*)

Centraal concept: normaal gedrag vs. 'brutale wolven'

Niet elk gedrag dat we als bedreiging ervaren is een reëel risico

Voorbeelden normaal gedrag:

- Wolf te zien op klaarlichte dag, langs straat of dichtbij dorp
- Wolf loopt niet meteen weg bij accidentele ontmoeting met mens (blijft kort staan en loopt dan rustig verder)

Bij problematisch gedrag range van mogelijkheden afhankelijk van het gedrag:

- Ingrijpen om gewenning te voorkomen
- Probleemwolven doden

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Zijn wolven gevaarlijk voor de mens?

Probleemgedrag voorkomen

- Niet voederen!!
- Geen associatie voedsel/bewoning
- Honden

A FED BEAR IS A DEAD BEAR
www.georgiawildlife.com

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Wat te doen bij ontmoeting met wolf?

- Wolf observeert soms kort en loopt dan rustig weg, zeker als je geluid maakt (zingen, spreken, ...)
- Indien wolf blijft en je voelt je bedreigd:
 - Paar passen terugzetten en geluid maken (spreken, zingen, roepen), niet gillen in paniek
 - Nooit wegrekken
 - Als de wolf je volgt, stoppen en je groot maken (armen, rugzak) – eventueel stap nemen naar wolf toe
 - Hond: leiband loslaten en iets naar wolf gooien
 - Vechten als de wolf aanvalt – zeer onwaarschijnlijk !!
- Wolf bij prooi niet benaderen

**If you
encounter
a wolf**

Viltskadecenter
Grimsö Forskningsstation
S-730 91 Riddarhyttan tel 0581-92070
www.viltskadecenter.com

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

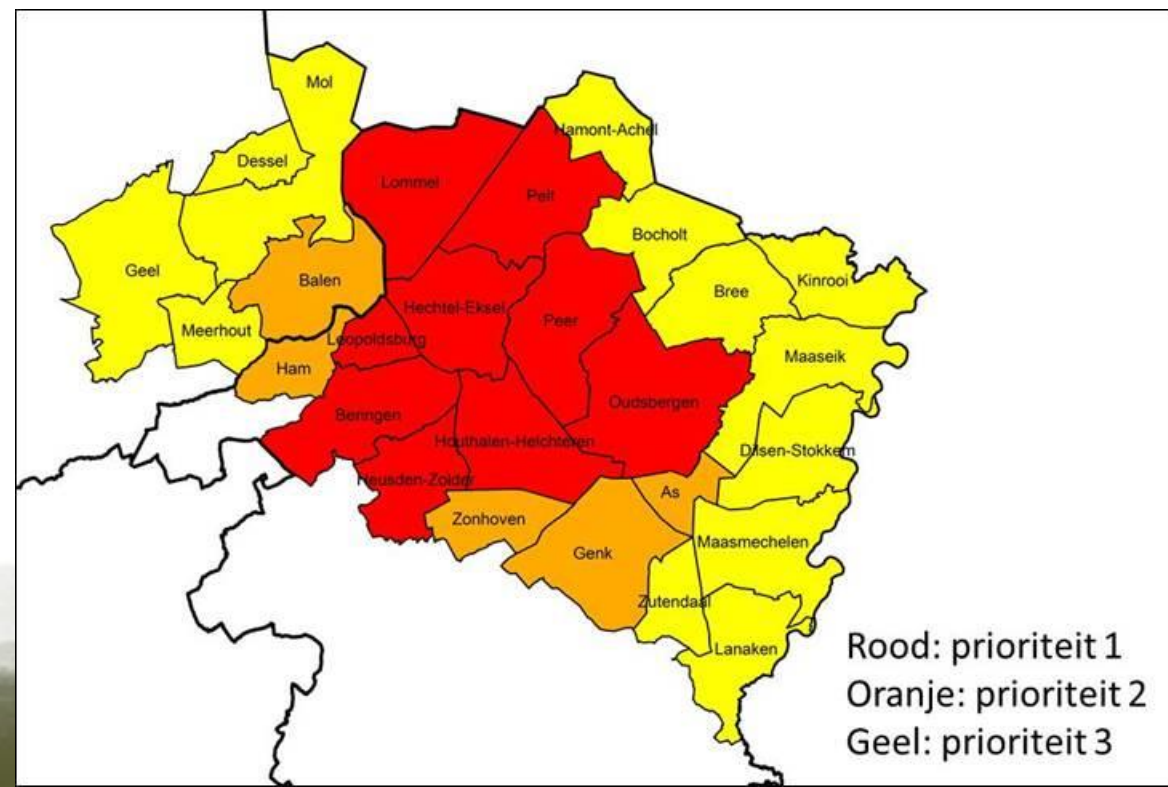
Schadegevallen door de wolf?

Wolf als opportunistische jager – schade afhankelijk van beschikbaarheid vee

- vnl. schapen (en geiten)
- Koeien en paarden zeldzamer
- Andere huisdieren

Wolven kunnen zich specialiseren op vee
→ te voorkomen

Preventieve maatregelen zeer belangrijk!!

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Preventieve maatregelen

Een afsluiting is 'wolfwerend' als een wolf er:

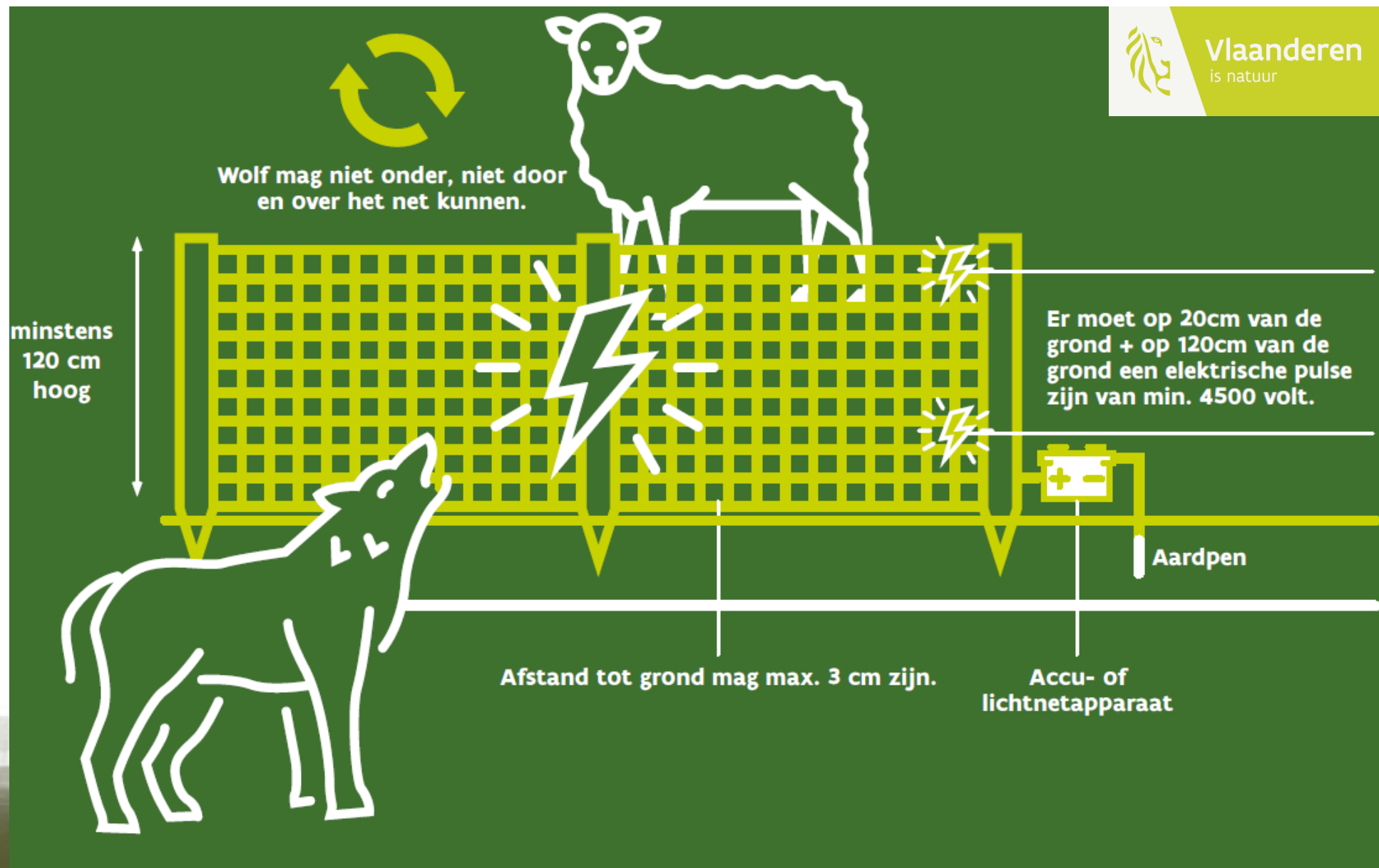
- ... niet door kan
- ... niet onder kan
- ... niet over kan
- ... niet naar terugkomt

Type rasters:

- Netvormig raster (ursusdraad) met stroomdraden
- Stroomvoerend schapennet (flexinet)
- Stroomvoerende schriklinten of –draden (tussenafstand max. 20 cm, onderste draad max 20 cm van de grond)

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Preventieve maatregelen

Aandachtspunten

- Oneffenheden, sloten, poortjes
- Onderhoud
- Behoud van spanning (nameten)
- Zichtbaarheid en veiligheid

Een ketting is maar zo sterk als de zwakste schakel ...

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Schadegevallen door de wolf?

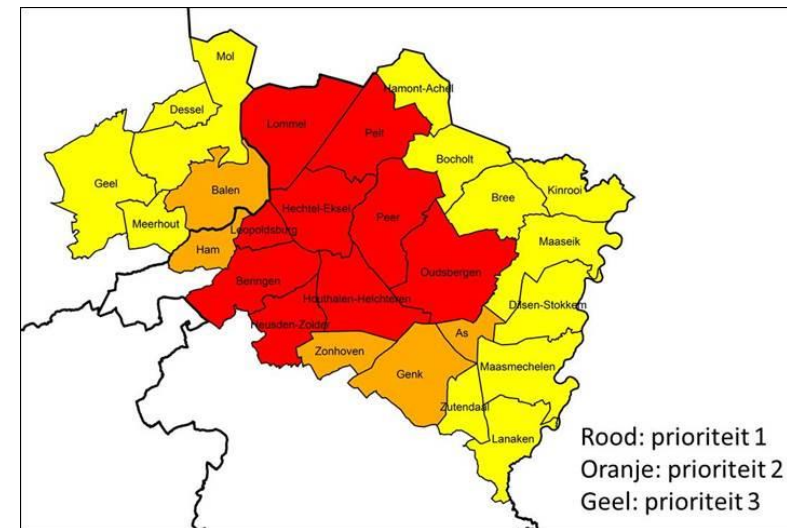
Preventieve maatregelen!

Subsidies beschikbaar:

- tot 80 % gemaakte kosten upgrade raster
- Enkel in risicozone
- Voor particulieren (ANB) en landbouwers (L&V als bruto bedrijfsresultaat > 40.000 €, anders ANB)

Rescue kit gratis beschikbaar in noodgevallen

Wolf fencing team (www.wolffencing.be) : hulp mogelijk plaatsing en subsidie

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Schadegevallen door de wolf?

Schadevergoeding mogelijk

1. Bellen naar Natuurinspectie – dag aanval
2. Plaatsbezoek door INBO/ANB (controle en staalname sporen wolf)
3. Schadegeval melden op e-loket binnen 12 werkdagen
(<https://www.natuurenbos.be/e-loket>)

Kadaver niet aanraken of verplaatsen!

Schadevergoeding indien

- Schade aan voor landbouw nuttige dieren: schapen, geiten, damherten, honden, ...
- Zowel dode als gekwetste dieren
- Wolf veroorzaakte de schade (op basis van vaststellingen)
- Kosten > 50 €
- Particulieren en beroepslandbouwers

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

Wolvenplan

Van kracht sinds augustus 2018

Vorbereid door ANB en INBO – besproken met stakeholders

Thema's

- Communicatie en voorlichting
- Schadepreventie
- Schaderegeling
- Monitoring en bescherming
- Probleemsituaties
- Samenwerking actoren

Centrale vragen Wolvenplan:

- Hoe kunnen we samenleven met wolven?
- Wie heeft welke verantwoordelijkheid?
- Hoe organiseren we ons samen?

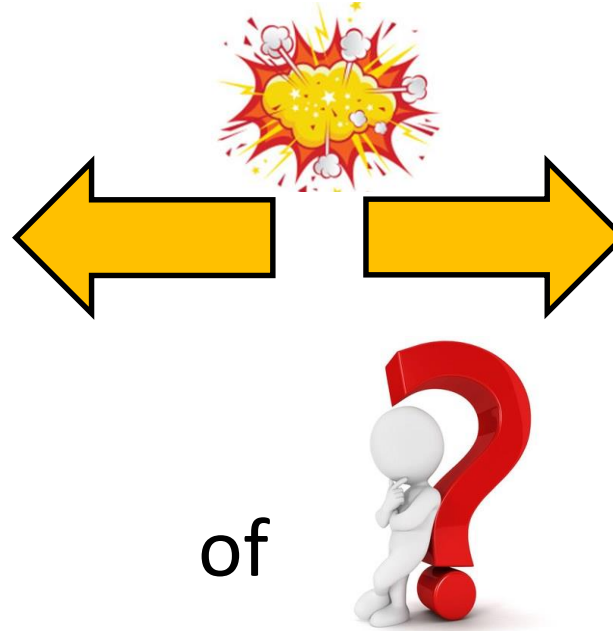
Overlegplatform

- Vlaams niveau
- Lokaal niveau

3. Samenleven met de wolf in Vlaanderen

**“We moeten de wolf omarmen.
Het is een aanwinst voor onze
natuur”**

**“De wolf hoort hier niet thuis
en zal voor serieuze problemen
zorgen”**

Bescherming

Respect

Rol wolvenplan:

- Hoe kunnen we samenleven met wolven?
- Wie heeft welke verantwoordelijkheid?
- Hoe organiseren we ons samen?

Negatieve interactie

Uitdagingen